

Stéphane Hessel – Burgerschapsprijs 2011

Laudatio door Rik Coolsaet (Universiteit Gent)

Brussel, 17 november 2011

Stéphane Hessel is als een palet met vele kleuren: 94 jaar, weerstander en krijgsgevangene in Buchenwald, geprivilegieerd getuige van de geboorte van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, voormalig ambassadeur bij de Verenigde Naties en *grand commis de l'Etat*, schrijver, dichter – en geëngageerd militant.

'Ceux qui marchent contre le vent' is de collectie waarbinnen zijn flinterdun manifest *Indignez-vous !* verscheen. De naam van de collectie doet de schrijver onrecht aan. 'Ceux qui annoncent le vent' ware toepasselijker geweest. Het succes van dit pamflet toont immers dat het op het juiste moment kwam om een stem te geven aan een wijdverspreid onderhuids ongenoegen.

Meer dan 2 miljoen exemplaren zijn verkocht sinds het verschijnen ervan in oktober 2010. Het is vertaald in 34 talen. Honderdduizenden betogers op alle continenten hebben zich de titel toegeëigend als een geuzennaam, *Les Indignés, Los Indignados, De Verontwaardigden*. Zij die een andere naam verkozen, zoals *Occupy Wall Street, de 99 percenters*, de tienduizenden Indiërs die zich herkenden in de hongerstaking van de 74-jarige Anna Hazare, de tentenrevolte deze zomer in alle grote Israëliische steden of de duizenden betogers in Tokio vorige maand – ook zij vinden dat het zo niet verder kan.

Allen drukken eenzelfde onbehagen uit om de toestand in hun land, dezelfde irritatie om de maatschappelijke ongelijkheid, dezelfde wrevel over de allesbeheersende korte termijn en frustratie steeds weer te botsen op ongrijpbare machten die arrogant lijken te neer te kijken op de dagelijkse zorgen van ieder van ons. Maar, vooral, allen vertolken dezelfde hoop dat de ouderwetse notie van het algemeen belang in ere kan hersteld worden – ook al weten ook zij niet precies hoe dat moet. *L'intérêt général doit primer sur l'intérêt particulier*, zo luidt het in *Indignez-vous !*

Wie oud genoeg is om zich Mei 68 te herinneren, kan niet anders dan gefrappeerd zijn door de gelijkenissen tussen nu en toen. Vandaag is het echter *de bon ton* om Mei 68 te reduceren tot seks, drugs en rock-'n-roll. Waarom onthouden we enkel dat aspect? Toen ook was het een spontane beweging, creatief, zonder leiders, zonder plan, op zoek naar nieuwe vormen van solidariteit en gelijkheid. Dat leidde toen tot bewegingen die ijverden voor emancipatie, het leefmilieu, de derde wereld, burgerrechten in de Verenigde Staten, gelijkberechtiging tussen man en vrouw. Tien jaar later blikte *Le Monde* terug op die mythische maand. Mei 68, zo schreef de krant, was deel van '*un frémissement bizarre qui courait la planète*', een wereldwijde rilling, met "*ras-le-bol*", verlangen naar een betere samenleving en verontwaardiging als rode draden.

Onverschilligheid is in de ogen van Stéphane Hessel vandaag de ergste attitude. De wereld accepteren zoals hij is: "*je n'y peux rien, je me débrouille*". Die wereld is immers nooit rijker geweest – maar ook nooit ongelijker. En dat is de oorzaak van Hessels verontwaardiging.

Twintig jaar geleden al schetste Jacques Delors de hedendaagse ongelijkheid in een retorische vraag: 'Kan onze samenleving twintig procent uitgestotenen, een middenklasse van zeventig procent en tien procent geprivilegieerden accepteren?' Zo zien onze samenlevingen er heden ten dage uit. Een kleine minderheid is obsceen rijk, een kleine vierde wereld – een gepolijst woord voor de 'onderklasse' – valt buiten de boot en een zeer grote middenklasse heeft het materieel min of meer goed.

Min of meer, want de middenklasse bestaat ook vandaag uit vele lagen, van de hippe yuppie met zijn terreinwagen als statussymbool, tot de slechtbetaalde werknemer, die dagelijks moet vechten tegen de aanzuigkracht van het zwarte gat van de vierde wereld. Maar een groot deel van de middenklasse is verenigd door de constante druk die op haar rust. Zij is vermoeid en geïrriteerd tegelijkertijd door de stress en de gejaagdheid van het dagelijkse bestaan. Zij voelt zich machteloos tegenover ontwikkelingen die het incasseringsvermogen van de individuele burger te boven gaan. Zij is onzeker over wat de dag van morgen brengen gaat, over het carrièreverloop in een hypercompetitieve omgeving, de duurder wordende gezondheidszorg en huizenmarkt, de twijfels over het eigen pensioen en het onderwijs van de kinderen, over de snel toegenomen diversiteit in het straatbeeld.

Maar onze omvangrijke middenklasse worstelt met twee zeer uiteenlopende reacties. We leven vandaag immers niet langer in de economische voorspoed van de jaren 60. Toen luidde Mei 68 het begin van een optimistisch en progressief tijdperk. Nu echter plaatst de economische krimp ons, als burger en als samenleving, voor een tweesprong en dus een keuze.

De bezorgdheid om de dag van morgen en de ongerustheid om te verliezen wat men heeft, leidt gemakkelijk tot verzuring en hyperegoïsme, zo verwoordde Jacques Delors in de loop van 2007 zijn vrees. Het grote aantal stemmen voor een antimigrantenpartij in de welgestelde wijken rond Antwerpen waar mijlenver geen migrant te bespeuren valt, vindt hierin zijn oorsprong. Welvarende gewesten in Europa willen niet langer de last van hun armere burens torsen en de rijke lidstaten van de EU willen hun geld terug. Het is het egoïsme van de welgestelden, die zich afsluiten van de samenleving, mentaal en fysisch. De onvolprezen Amerikaanse econoom John Kenneth Galbraith omschreef die grote groep van de middenklassen in 1992 als de 'tevreden meerderheid', wier 'toorn enkel tot uiting komt als haar bestaande welzijn en haar toekomstperspectieven bedreigd worden'.

Dat oordeel is te streng. Want er huist in onze middenklasse ook een ander gevoel, zo weten we intussen uit onderzoek. Het blijkt dat velen in de toekomst een samenleving verwachten die harder is en meer prestatiegericht, minder sociale zekerheid biedt en minder gelijkheid garandeert in de beschikbaarheid van gezondheid en zorg dan nu het geval is. Met meer criminaliteit en etnische spanningen. Maar hoop botst met verwachting. Grote meerderheden verlangen naar een samenleving met een grote gemeenschapszin, een warme en meer solidaire samenleving. En het draagvlak voor solidariteit is veel groter, ook in ons land, dan velen vermoeden, zo blijkt. Mensen zijn helemaal niet te vinden voor een systeem waarbij het ieder-voor-zich-principe de bovenhand haalt. Grote meerderheden, ook in dit land, blijven bereid tot solidariteit, menen dat de sterkste schouders de zwaarste lasten moeten dragen, dat rijke regio's arme regio's moeten steunen en werkenden werklozen.

Wie dit gevoel koestert, staat in India achter Anna Hazare, kampeert in Israël in tenten en betoogt in onze straten. Aan dat gevoel gaf *Indignez-vous !* een stem.

Verontwaardiging mag niet worden overgelaten aan populistische extremisten. Hun recept laat mensen achter en splijt de samenleving. Het onverwachte succes van Stéphane Hessel doet echter vermoeden dat de tijd rijp is voor inspirerend leiderschap, dat de elementaire gemeenschapszin helpt herstellen. Er leeft een vraag om een nieuw collectief verhaal, dat drie dingen doet: perspectieven bieden aan de minderheid die aan de onderkant van de samenleving leeft; ten tweede, de bezorgdheid in de grote middenklasse helpen opvangen over de dag van morgen; en, ten derde, steeds weer opnieuw geduldig de problemen uitleggen en aanpakken die gepaard gaan met de multiculturele samenleving, zodat mensen er minder bang voor worden en daardoor ook minder gevoelig voor de sirenenzang van politieke formaties die daar garen bij spinnen en de samenleving ontwrachten.

Het vervolgbboekje van Stéphane Hessel heet dan ook: *Engagez-vous ! Doe er iets aan !*